

PHÂN LOẠI TÌNH HUỐNG TRONG DẠY HỌC PHÁP LUẬT Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

○ NGUYỄN THỊ THANH MAI *

Ở quốc gia nào cũng vậy, hiểu biết về pháp luật (PL) luôn là yêu cầu đối với mỗi người. Việt Nam đang ở trong giai đoạn xây dựng và hoàn thiện PL nên việc tuyên truyền, giáo dục PL cho nhân dân, đặc biệt là học sinh (HS) phổ thông là yêu cầu khách quan và cấp bách của xã hội. Tuy nhiên, chất lượng dạy học pháp luật (DHPL) ở trường trung học phổ thông (THPT) nhìn chung chưa cao. Một trong các biện pháp cải thiện chất lượng, hiệu quả DHPL ở trường THPT là sử dụng tình huống (TH) DHPL.

TH DHPL là những tình tiết hoặc sự kiện, biến cố..., xuất phát từ thực tế cuộc sống cần giải quyết, được thiết kế và sử dụng nhằm phục vụ mục đích DHPL.

Qua việc tập hợp nhiều TH của GV và tài liệu tham khảo về DHPL ở trung học cơ sở (THCS) và THPT, căn cứ vào tác dụng của các TH đó, chúng tôi thấy, hiện nay ở Việt Nam đang sử dụng 3 loại TH DHPL phổ biến là: TH yêu cầu nhận xét, đánh giá; TH yêu cầu đưa ra cách ứng xử; TH đưa trước cách ứng xử và yêu cầu người học lựa chọn cách ứng xử. Những loại TH này đã và đang có tác động tích cực tới việc DHPL ở trường phổ thông. Tuy nhiên, thực tế đòi hỏi cần có đa dạng TH hơn để đáp ứng yêu cầu DHPL ở trường THPT theo hướng dạy học tích cực và hướng vào năng lực của người học, nhằm góp phần nâng cao hơn nữa chất lượng, hiệu quả DHPL. Qua quá trình nghiên cứu, chúng tôi vận dụng, đề xuất cách phân loại và giới thiệu một số loại TH DHPL ở trường THPT.

1. Mục đích phân loại TH DHPL ở trường THPT

Đặc trưng DHPL ở trường THPT là không chỉ cung cấp cho HS kiến thức PL phổ thông phù hợp với lứa tuổi, mà điều quan trọng là phải hình thành ở HS xúc cảm, tình cảm, niềm tin vào PL, hành vi và thói quen thực hiện các quy định của PL.

Xu hướng chung của giáo dục trên thế giới hiện nay là hướng vào hình thành các năng lực cho người học. Xu hướng này, không chỉ tích cực hóa HS về hoạt động trí tuệ mà còn gắn hoạt

động trí tuệ với hoạt động thực hành trong thực tiễn cuộc sống. Vì vậy, mục đích phân loại TH DHPL của chúng tôi nhằm tăng cường giáo dục PL phù hợp với lứa tuổi HS THPT, kết nối nội dung bài học với thực tế cuộc sống của HS để các em chủ động hơn trong tiếp nhận kiến thức PL; góp phần hình thành, phát triển ở các em các năng lực cần thiết để tạo nên xúc cảm, tình cảm, niềm tin vào PL, hành vi và thói quen thực hiện các quy định của PL.

2. Tiêu chí để phân loại TH DHPL

Hiện nay, trên thế giới có khá nhiều cách phân loại TH. Mỗi cách phân loại có tính hợp lý riêng. Tuy nhiên, căn cứ vào tính chất của TH DHPL và mục đích DHPL ở trường THPT, chúng tôi đề xuất có các loại TH sau: - TH phát hiện vấn đề về nhận thức PL; - TH giải quyết vấn đề về nhận thức PL; - TH giải quyết mâu thuẫn/xung đột xã hội về thực hiện PL; - TH tìm và xử lý thông tin PL; - TH bình luận, đánh giá về vấn đề PL; - TH lập kế hoạch thực hiện PL; - TH ứng xử/giao tiếp phù hợp với quy định của PL; - TH tôn trọng giá trị, chuẩn mực PL; - TH kiểm soát cảm xúc để bảo vệ quyền, lợi ích hợp pháp của công dân.

3. Mô tả các loại TH DHPL và ứng dụng dạy học phân Công dân với PL (Giáo dục công dân lớp 12)

3.1. TH phát hiện vấn đề về nhận thức PL: Là loại TH tìm ra cái chưa biết về nhận thức liên quan đến PL. Ví dụ (sử dụng cho bài 7. Công dân với các quyền dân chủ): Tại Phòng tiếp dân của Chi cục thuế Quận Thanh Hòa có 1 hộ kinh doanh nộp đơn xin khiếu nại về mức thuế mà Chi cục thuế tính họ phải nộp. Cùng thời điểm đó, ông Chi cục trưởng Chi cục thuế Quận Thanh Hòa nhận được đơn tố cáo việc 1 cán bộ của Chi cục thuế này nhận tiền hối lộ. Hỏi: Từ TH trên, em hãy rút ra điểm khác nhau giữa khiếu nại và tố cáo.

* Viện Khoa học giáo dục Việt Nam

3.2. TH giải quyết vấn đề về nhận thức PL: Là TH giải quyết một vấn đề về nhận thức PL để không còn vấn đề đó nữa. Ví dụ (sử dụng cho bài 2. *Thực hiện PL*): Trên đường đi học về, Bình thấy một chú cảnh sát giao thông yêu cầu bốn HS đang đi xe đạp phải dừng lại. Thì ra, các bạn HS này đã đi vào đường ngược chiều. Hai HS lớp 12 (17 tuổi) bị chú cảnh sát giao thông phạt tiền với mức mỗi người là 20.000 đồng. Hai HS lớp 10 (15 tuổi) thì không bị phạt tiền mà chỉ bị phạt cảnh cáo bằng văn bản. *Hỏi: Vì sao cùng một vi phạm PL như nhau mà lại có hai mức độ xử phạt khác nhau?*

3.3. TH giải quyết mâu thuẫn/xung đột xã hội về thực hiện PL: Là TH đặt ra yêu cầu người khác giải quyết để làm cho không còn hoặc giảm bớt một mâu thuẫn/xung đột xã hội về thực hiện một quy định PL nào đó. Ví dụ (sử dụng cho bài 9. *PL với sự phát triển bền vững của đất nước*): Mấy năm gần đây, cứ vào tết Âm lịch ở xã HT lại rộ lên tệ nạn đánh bạc, chọi gà cá cược ăn tiền, làm khá nhiều gia đình khuynh gia, bại sản. Trong xã xảy ra nhiều vụ cãi cọ, lăng mạ xúc phạm lẫn nhau, đánh nhau gây thương tích,.... *Hỏi: Nếu là người dân xã HT, em có thể làm gì để góp phần xoá bỏ tệ nạn trên?*

3.4. TH tìm và xử lí thông tin PL: Là loại TH yêu cầu người khác tìm thông tin, tổng hợp, chế biến... thông tin PL phục vụ mục đích nào đó. Ví dụ (sử dụng cho bài 8. *PL với sự phát triển của công dân*): Bác An vừa chế tạo ra máy tách vỏ quế, có người khuyên bác đi xin cấp bằng sáng chế. Bác băn khoăn không biết cơ quan nào có trách nhiệm cấp bằng sáng chế? Thủ tục xin cấp bằng sáng chế? Bằng sáng chế được nhà nước bảo hộ như thế nào? *Hỏi: Em hãy tìm kiếm thông tin giúp bác.*

3.5. TH bình luận, đánh giá về vấn đề PL: Là loại TH bàn, nhận định về một tình hình, vấn đề nào đó; cũng có thể là TH vạch ra cái đúng, cái sai để tỏ thái độ đồng tình, không đồng tình hoặc phê phán về một vấn đề liên quan đến PL, hoặc đánh giá về bản thân trong việc thực hiện PL. Ví dụ 1 (sử dụng cho bài 10. *Phát luật với hòa bình và sự phát triển tiến bộ của nhân loại*): Hoa năm nay 14 tuổi, làm thuê cho một cửa hàng ăn uống. Hằng ngày, Hoa phải làm rất nhiều công việc như rửa bát, dọn dẹp, nhóm lò, phục vụ khách... suốt từ sáng sớm đến khuya, có những công việc nặng quá sức của em. Hoa lại thường bị bà chủ mắng nhiếc. Em không được đi học,

không được xem tivi, không được tiếp xúc với các bạn cùng tuổi. Tình trạng này xảy ra đã 2 năm, trên một địa điểm dân cư đông đúc, nhiều người qua lại... *Hỏi: 1) Những quyền nào của Hoa đã bị vi phạm? 2) Ai là người có trách nhiệm trong sự việc trên? Vì sao? 3) Căn cứ vào đâu để em đưa ra các ý kiến đó? Ví dụ 2 (sử dụng cho bài 8. *PL với sự phát triển của công dân*): PL nước ta thừa nhận mọi công dân đều có quyền sáng tạo. Quyền sáng tạo của công dân bao gồm quyền tác giả, quyền sở hữu công nghiệp và quyền hoạt động khoa học, công nghệ. Công dân có quyền sáng tạo ra các tác phẩm văn học, nghệ thuật, khoa học, các tác phẩm báo chí, các sáng chế, kiểu dáng công nghiệp, nhãn hiệu hàng hóa... *Hỏi: Căn cứ khả năng bản thân và nội dung quyền sáng tạo của công dân, em có thể làm gì để thực hiện quyền này?**

3.6. TH lập kế hoạch thực hiện PL: Là TH yêu cầu người khác vạch ra một cách có hệ thống những việc dự định làm trong một thời gian nhất định với cách thức, trình tự, thời hạn tiến hành, bố trí nhân lực,... Ví dụ (sử dụng cho bài 9. *PL với sự phát triển bền vững của đất nước*): Hiện nay tình trạng chặt phá rừng đang rất phổ biến ở địa phương. Các em hãy lập kế hoạch vận động dân bản không phá rừng để bảo vệ môi trường.

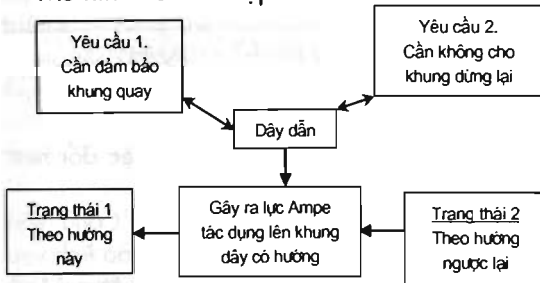
3.7. TH ứng xử/giao tiếp phù hợp với quy định của PL: Là TH yêu cầu người khác đưa ra cách ứng xử phù hợp với quy định của PL hoặc thể hiện cách thức trao đổi, tiếp xúc với nhau một cách chủ động, linh hoạt. Ví dụ (sử dụng cho bài ngoại khóa về phòng, chống HIV/AIDS): Ba là HS lớp 10 A. Tuy bị nhiễm HIV, nhưng nhờ điều trị uống thuốc thường xuyên, nên Ba vẫn khoẻ mạnh và học giỏi. Cả lớp không ai biết Ba bị HIV. Khi có tin bố Ba chết vì AIDS. Các bạn cùng lớp rất sợ, nhiều người xa lánh Ba. Cha mẹ các bạn học cùng lớp viết đơn đề nghị nhà trường yêu cầu mẹ Ba chuyển con sang trường khác. Ba rất đau khổ, em có ý định bỏ học,... *Yêu cầu: HS xây dựng lời thoại, đóng vai TH trên để thể hiện thái độ, hành vi ứng xử mà các em cho là phù hợp.*

3.8. TH tôn trọng giá trị, chuẩn mực PL: Là TH yêu cầu người khác thể hiện sự đánh giá cao và cho là không được vi phạm hoặc xâm phạm đến một hoặc một vài giá trị, chuẩn mực PL nào đó. Ví dụ (sử dụng cho bài 2. *Thực hiện PL*): Sáng sớm Bình và Tú đi xe đến ngã tư thì có đèn đỏ,

(Xem tiếp trang 43)

3) *Mâu thuẫn phát sinh*: Khung A quay do tác dụng của lực Ampe lên dòng điện chạy trong khung dây, hướng của lực Ampe phụ thuộc vào hướng của từ trường gây bởi dòng điện chạy trong dây dẫn B.

Mô hình hóa bài tập:

4) *Giải quyết mâu thuẫn*: Chọn phương pháp thời gian. Lực Ampe tại thời điểm này có hướng này, tại thời điểm khác có hướng ngược lại (phương pháp 1).

5) *Lời giải*: Tương ứng với vị trí của khung A, thay đổi cực của nguồn dòng chạy vào dây dẫn B; khung quay sẽ điều khiển sự đổi chiều của dòng điện chạy trong dây dẫn.

Phương pháp giải bài tập sáng tạo dựa trên nguyên lý mâu thuẫn áp dụng hiệu quả cho các ứng dụng vật lý và kỹ thuật, qua đó bồi dưỡng kỹ năng hoạt động sáng tạo: học sinh tự lực lặp lại các sáng chế, phát minh đã có theo cơ chế tư duy sáng tạo. Học sinh hứng thú khi được đóng vai các nhà vật lý, các kỹ sư sáng tạo sản phẩm mới trên lớp, trong phòng thí nghiệm và ở nhà. Có thể tổ chức giải bài tập sáng tạo theo nhóm, trong các câu lạc bộ, hoặc hoạt động ngoại khóa khác. Đây là con đường hiệu quả bồi dưỡng tư duy sáng tạo và năng lực giải quyết vấn đề cho học sinh. □

Tài liệu tham khảo

1. Phạm Thị Phú - Nguyễn Đình Thước - Nguyễn Thị Xuân Bằng. "Nghiên cứu vận dụng một số nguyên tắc sáng tạo của TRIZ xây dựng bài tập sáng tạo dùng trong dạy học môn vật lý ở trường phổ thông". Tạp chí *Dạy và học ngày nay*, tháng 3/2009, tr 52-55.
2. Phạm Thị Phú - Nguyễn Đình Thước. "Bài tập sáng tạo về vật lý ở trường trung học phổ thông" - *Tạp chí Giáo dục*, số 163 (kì 2 tháng 5/2007).
3. Tạp chí *Vật lý trong nhà trường*, số 3/1996 (bản tiếng Nga).

Phân loại tình huống...

(Tiếp theo trang 23)

nhìn không thấy ai Tú vượt lên đi tiếp. Bình dùng lại chõ đèn xanh mới đi. Không thấy Bình cùng vượt đèn đỏ như mình, Tú dùng xe chờ. Khi nhìn thấy Bình, Tú cau mày nói: - Cậu máy móc quá, có hai thằng mình trên đường mà cũng phải dùng xe trước đèn đỏ à.

Bình cười: - Thấy đèn đỏ phải dừng lại. Vì chúng mình cần rèn thành thói quen tôn trọng luật giao thông. Chúng mình cũng cần đề phòng nhỡ có người khác bất ngờ đi đến, không kịp xử trí sẽ xảy ra tai nạn.

Tú có vẻ không hài lòng: - Nào có thấy ai mà sợ bất ngờ...

Hỏi: Em đồng ý với ý kiến và việc làm của ai? Vì sao?

3.9. TH kiểm soát cảm xúc để bảo vệ quyền, lợi ích hợp pháp của công dân: Là TH yêu cầu một ai đó tự xem xét, đề ra cách giữ gìn cảm xúc của mình trong một giới hạn an toàn nhất định. Ví dụ (sử dụng cho bài 6. *Công dân với các quyền tự do cơ bản*): Bình càng ngày càng béo nên thường xuyên bị các bạn giễu cợt và đặt biệt

danh là "Lợn". Bình rất đau khổ và mặc cảm. Bạn ấy thường tránh không tham gia các hoạt động chung của lớp. Hôm nay, có một bạn trai gần nhà đang đứng nói chuyện với Bình ở sân trường thì một nhóm bạn đi qua, một bạn nói: - Ê! "Lợn", đứng gọn vào.

Bình òa khóc, chạy vội vào lớp.

Hỏi: Nếu là Bình, em có cách ứng xử nào khác để thoát khỏi tình cảnh trên và sống hòa hợp, vui vẻ với các bạn? Trên đây, là một cách phân loại TH DHPL. Tuy nhiên cách phân loại này chỉ là tương đối vì bản thân các TH có sự giao thoa, kết hợp với nhau. Chúng tôi hy vọng rằng cách phân loại này sẽ góp phần thực hiện mục tiêu DHPL ở THPT, góp phần đổi mới phương pháp DHPL theo hướng phát huy tính tích cực học tập và hướng phát triển năng lực của HS trong giai đoạn hiện tại và trong tương lai. □

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Văn Cường - Bernd Meier. *Một số vấn đề đổi mới phương pháp dạy học ở trường THPT* - Dự án phát triển THPT, H 2007.
2. Nguyễn Thị Minh Phương (chủ nhiệm đề tài). *Tổng quan về khung năng lực cần đạt ở HS trong mục tiêu giáo dục phổ thông* (mã số V2006-16).